

Forbsas neįžvelgia tikrosios merginos žodžių prasmės.

– Kalbu kaip gydytojas, – atsako jis su šypsena, kuri į ketvirtą dešimtį įkopusiam vyrui atrodo pernelyg vaikiška.

Akamas linkteli.

– Galbūt jaudinuosi per daug. Galbūt ji ir gali vykti. Kelionė iki Deir ez Zoro trunka penkias šešias dienas. Visą tą laiką reikės sėdėti karietoje ir ilsėtis.

– Ne karietoje, – pataiso Forbsas, – o gerokai primityvesniame transporte. Mačiau, ką gavo Silasas. Vežimus. Paprastus vežimus.

Elžbietai dingteli, kad gydytojas didžiuojasi kukliais jų turimais patogumais.

– Na, ji bent jau sėdės, – tarsteli Akamas.

– Esu tikras, kad jos dailioms pėdutėms tikrai nieko nenutiks.

– Apie šią misiją kalbate kaip apie malonumą kupinas atosogas, – jaunesniam gydytojui įgelia Akamas.

– Ne. Žinau, kad malonumų ten nebus.

Turkas švelniai nuleidžia Elžbietos koją į vonelę su muiluotu vandeniu. Pajutusi perštėjimą ji krūpteli.

– Korane yra viena eilutė... – nukreipia merginos mintis gydytojas, kad, šiam valant žaizdą, ji mažiau galvotų apie skausmą.

Orhanas sėdi šešėlyje greta geležinkelio stoties su dviem metais už jį jaunesniais tvarkdariais iš jo gimtojo krašto. Jie visi užaugo vietovėse, iš kurių į Ankarą atjoti galima per tris valandas. Porelė ką tik padėjo į miestą atvesti dar vieną grupę armėnų – bent du šimtus penkiasdešimt moterų su vaikais.

– Šią vietą užtvindė armėnai, – prataria vienas tvarkdarys. – Armėnų čia daugiau nei sirų. Ir turkų.

– Ar sunku buvo keliauti? – paklausia Orhanas.

Tvarkdarys gūžteli.

– Ilgai užtruko, – atsako jis. – Papasakok man apie armiją.

– O kam?

– Nes apie tai kalbėti įdomiau. Kur buvai iki atvykdamas čia?
– Niekur. Tarnauti pradėjau čia, – atsako Orhanas, bet nepraleidžia progos paminėti, kad jo brolis ir pusbrolis už imperiją atidavė gyvybes. – Kodėl nenori papasakoti apie kelionę? – papasakojęs šeimos istoriją, galiausiai paklausia jis.

– Nėra ką pasakoti. Vėdi ir laidoji armėnus. Vėdi ir laidoji. Turėjome nurodymus ir grafiką. Tau nuolat karšta, nuolat nori valgyti ir gerti. Tai – valstiečių darbas. Nė iš tolo neprimena tikro kario darbo.

– Mes išmokome vieną dalyką, – paslaptینگai pratarė kitas. Orhanas pakelia antakius.

– Kokį?

– Norėjome sužinoti, kiek armėnų galima nušauti viena kulka, – nutyla jis. – Žinai, kiek? Jei nurengi ir išrikiuoji taip, kad liestuši užpakaliai, tada gali nušauti dešimt. Bet reikia gero automato.

Orhanas mėgina nusiėpti pasibjaurėjimą ir siaubą. Susierzinti irgi būtų nevalia. Jis rengiasi užduoti klausimą, kuris galvoje sukasi nuo momento, kai sutiko šiuos du tvarkdarius, bet sakinyš išsprūsta pats.

– Ar buvo merginų, kurias... – pradeda jis, bet klausimo užbaigti nesugeba.

– Kurias..?

Orhanas girdėjo pasakojimų, kad tvarkdariai miega su daugybe moterų. Kartais eidami iš Adanos į Alepą jie išprievartauja po keturias šešias nekaltas mergaites.

– Kurias?.. – tvarkdarys paklausia dar kartą, bet jo draugas, supratęs Orhano užuominas, ima vaipytis.

– Orhanas nori sužinoti, ar buvo gražių mergų, – paaiškina jis. Tada papurto galvą ir su didžiausiu pasibjaurėjimu pasitrina nosį. – Kelias pasiėmė kurdai. Gražiausias. Pačioje kelionės pradžioje.

– Buvo moterimi apsimetęs jaunuolis, – įsiterpia draugas. – Tikriausias armėnų šuo. Mes nuėmėme aviganio antkaklį ir

užsegėme jam. Tokį su spygliais. Žinai, tokius naudoja, kad vilkas neperkąstų šuniui kaklo.

– Kas jis buvo? – paklausia Orhanas. Tarp armėnų retai sutiksi jaunų vyrų. Galbūt jaunuolis buvo kunigas, bankininkas ar svarbus pareigūnas, kurį bijota nužudyti.

– Kaip ir sakiau. Jis buvo šuo. Vaidino moterį. Buvo vedęs. Ten buvo ir jo žmona su kūdikiu.

– Tai jis gelbėjo savo šeimą, – garsiai pagalvoja Orhanas.

– Ne, jis buvo šuo. Bailys, – nenusileidžia tvarkdarys. Tada nusijuokęs priduria: – Mes jį išrengėme ir privertėme šliaužti keturiomis. Kokią valandą jis taip ir šliaužė.

– O tada?

– Kai nebegalėjo šliaužti toliau, padarėme tai, kas daroma stimpantiems šunims. Nusegėme antkaklį ir nušovėme.

Kitas tvarkdarys iš krepšio išsitraukia balto sūrio gabalėlį ir įdėmiai jį apžiūri prieš įsimesdamas į burną. Tada susimąstęs priduria:

– Mes išdulkinom jo žmoną. Visi ją dulkinom. Tada jis atliko vienintelį gerą šunišką darbą. Neįsivaizduoji, kokių balsu jis staugė. Paprastai mes moterų nedulkinam. Dauguma jų smirdi, yra purvinos ir vaduojasi mirtimi. Visos viduriuoja. Neturime laiko dulkinti, nes reikia kasti duobes ir deginti lavonus.

Orhanas prisimena vokiečio fotografijas, kurios guli jo kampe kareivinėse, ir baisią į Alepą atvykusių pabėgėlių būklę. Šis tvarkdarys teisus. Ir ką gi Orhanas galvojo?

* * *

Rajanas numanė, ką jie pamatys keliaudami per dykumą, bet trečiąją kelionės dieną jis jau klūpėjo ant kelių ir žiaukčiojo smėlio krūvoje prie kelio. Ilgas skubios pagalbos karavanas sustojo prie šešių moterų lavonų nukirstomis galvomis – pakabinoti už pėdų, jie suposi ant ažuolų dykumos oazėje. Laukiniai

šunys buvo nugraužę krūtinių mėsą bei dviejų lavonų rankas. Kitą dieną, vieno kalnelio, o jų ilgame per dykumą vingiuojančiame kelyje pasitaikydavo kas kelias valandas, plokščios viršūnės šešėlyje jie pastebėjo krūveles molinių indų, įskilusių puodelių, medinių stalo įrankių ir baisiausia – pasų. Rajanas pareikalavo dokumentus surinkti, kad galėtų daryti įrašus, jei šių žmonių kūnai neatsiras, ir tada dėl nepaaiškinamų priežasčių jį vėl supykino.

Kiekvieną kartą išsivėmęs, Rajanas jautė didelį pažemini-
mą. Jam atrodė, kad patetiškai visiems primena esąs Ameri-
kos–Ispanijos karo veteranas. Bet netgi mūšyje nematė nieko
panašaus į tų moterų kūnus. Elžbieta, kuri beveik visą kelią
laikė sutvarstyta koją pakelta, nušlubuodavo link jo ir laikyda-
vo pareigūno pečius, kol šis atgaudavo orumą ir pasitikėjimą
savimi. Jam nepatiko, kad Elžbieta jį mato tokį, visai nepatiko.
Alisija Vels – visai kas kita. Kaip misionierė ji daug keliavo ir
matė prastesnės būklės vyrų. Be to, ši moteris priminė darbinį
arklį – buvo be galo ryžtinga ir nepriklausoma. Rajanas neke-
tino sau meluoti – nė kiek nesigėdijo Alisijos, nes misionierė
jam nebuvo patraukli, ji kaip patikima sesuo.

Dabar, kai tolumoje ima ryškėti palaikės Deir ez Zoro pala-
pinės ir tvoros, jis atsisuka į Silasą Endikotą ir taria:

– Pasikartosiu, bet tokiomis temomis per mažai nepasakysi.
Jūsų grupė buvo labai dosni. Bet net ir be nuostolių tarp Kairo
ir Alepo, maistas, kurį tiems žmonėms pristatysime, bus tik vi-
siškai menka pagalba. Kai ten atvyksime, nepamirškite mano
žodžių, ir išvykdami liūdėsite mažiau. Mes tik, – jis nutyla, ieš-
kodamas tinkamų žodžių, – pratęsiame jų gyvenimus. Galbūt
kelioms dienoms.

Endikotas patraukia žemyn skrybėlės kraštą ir linkteli. Net
dabar, po penkių dienų kelionės, jis ryši kaklaraištį.

– Šis posakis man niekada nepatiko, – konsului sako jis.

– Ne?

– Kaip bankininkas visada stengiausi galvoti, ką galime įsigyti už pinigų. Nors retorikos specialistai ir mokslo žmonės ginčytūsi dėl posakio kaip retorinės figūros vertės, aš asmeniškai tikiu, kad šioje žemėje išbūsime mums paskirtą laiką – nei daugiau, nei mažiau. Tikrai turime svarbios įtakos.

– Ar aš jus įžeidžiau, Silasai?

– Ne. Bet aš rinkčiausi tikslesnius žodžius.

– Kokius?

Bankininkas pažvelgia į dukrą. Į tėvo ir diplomato žvilgsnius ji atsako šypsena.

– Aš pasakyčiau, kad mes gelbėjame gyvybes, – atsako Endikotas. – Suprantu, kad visų neišgelbėsime. Bet kelias galime.

Rajanas nutyla, nes žino, kad vidury dykumos kvaila švaisyti laiką ginčams dėl semantikos. Žino ir tai, kad Endikotas prieštarauja pats sau; turtingas bankininkas visa širdimi tiki, kad jis ir jo siuntiniai iš karto pakeis pabėgėlių gyvenimą. Šis vyras įpratęs, kad visi jo troškimai išsipildo, jis pasiekia visus numatytus tikslus. Bet šiuo metu skirtumas tarp kelių ar daugelio yra nereikšmingas; netrukus Silasas Endikotas savomis akimis pamatys, kad dešimties tūkstančių žmonių lietaus nemačiusiame Deir ez Zore išmaitinti neįmanoma. Jie net negaus tiek švaraus vandens, kiek reikia duonai iškepti.

– Ar ten stovykla? – paklausia Elžbieta, dailiu piršteliu rodydama į tolį.

– Taip. Turcai pastatė aptvarus, kokius pamatysi tik gyvulių ūkiuose, – atsako jis, – nors visai be reikalo. Tvorą nesulaikys nei armėnų, nei kitų. Be to, kur sergantys ir išbadėję armėnai eitų?

Jis prisimena pirmąją Elžbietos dieną Alepe, kai dėl karščio ji vos laikėsi nepraradusi sąmonės, o tada susidūrė su šio Osmanų imperijos krašto siaubu: atkeliavo ilga pusnuogių ir leisgyvių armėnių vilkstinė. O dabar? Ji jau veteranė. Daug stipresnė už jį patį, juk nepalūžo išvydusi besisupančius lavonus – žmonių kūnus, kurie buvo palikti išdžiūti kaip gyvulių skerdenos. Kaip stirnų. Kalakutų. Elnių.

– Negaliu patikėti, kad čia galima apgyvendinti žmones, nematau jokios prasmės, – pastebi ji ir staiga tvirtai suspaudžia Rajano petį. Tada už nugaros pasigirsta Viljamo Forbso balsas:

– Rajanai, Silasai! – sušunka Forbsas. – Žiūrėkit, šiaurėje!

Jų link šuoliais lekia raiteliai, iš visų jėgų gyvulius plaka koks dvylika vyrų. Už jojikų nugarų – dulkių debesys. Siras, kuris amerikiečiams išnuomojo arklius ir dabar vadovauja karavanui, sustabdo vežimus. Rajanas instinktyviai švarko kišenėje paliečia dokumentus – leidimą į stovyklą vežti pagalbos priemonės.

Raiteliams artėjant, tarp jų konsulas įžiūri kelis turkų karius ir iki dantų ginkluotus tvarkdarius. Neuniformuoti vyrai atrodo daug grėsmingiau, nes ant pečių ir krūtinų laiko daugybę amunicijos. Rajanas suskaičiuoja vienuolika raitelių – tarp jų yra paauglių, bet dauguma vyrų – daugiau dvidešimties ar trisdešimties. Grupės vadas, turkų leitenantas nelygia oda ir ilgais lūpų kampučius siekiančiais ūsais, kelis kartus apjoja karavaną, kol galiausiai sustoja prie vežimo, kuriame sėdi Amerikos konsulas su Endikotais.

Turko, žvelgiančio į amerikiečių trijulę ir jų nešiką, akyse trumpam blyksteli netikėta melancholija. Leitenantas nešiko paklausia, ar yra kalbančių turkiškai. Darbininkui nespėjus atsakyti, Rajanas iššoka iš vežimo ir prisistato.

Leitenantas balne sėdi tiesiai, rankas laikydamas ant nedidelės gugos. Jis – vienintelis grupėje, neturintis automato. Bet gali didžiuotis vokišku pistoletu, laikomu juodos odos dėkle. Kariai su tvarkdariais sustabdo arklius ir sustoja puslankiu; Rajanui pasirodo, kad jų žvilgsniai nedorai veria maisto produktų prikimštus maišus ir Elžbietą Endikot.

– Pone, – pagarbiai, bet kietu balsu į konsulą kreipiasi leitenantas, – atvykote iš labai toli. – Jis kalba lėtai ir grėsmingai, nors akyse spindi prielankumas.

– Aš esu Rajanas Donaldas Martinas, Amerikos konsulas Alepe, – kaip ir leitenantas, draugiškai, bet tvirtai atsako

diplomatas. – Mes – amerikiečiai. Turime leidimus vežti pagalbą į Deir ez Zorą. – Tada, bijodamas, kad leitenantas šio trumpo sakinio nesuprastų netinkamai, priduria: – Tikimės padėti vyriausybei pasirūpinti čia esančiais pabėgėliais.

Leitenantas žvilgsnį sutelkia į Elžbietą, ir Rajanas pagalvoja, kad be reikalo pakluso nurodymui nesivežti ginklų. Bet jis keliauja su bankininku, misioniere, dviem gydytojais ir moterimi, įgijusia universitetinį išsilavinimą Maunt Holioke, o Bostone išklausiusia trumpąjį slaugių kursą. Kautis nebūtų prasmės – pritrūktų ir žinių, ir dvasinės stiprybės. Šiuo metu nepadėtų nei pistoletas, nei medžioklinis ginklas.

Greta sėdintis Silasas stebi jojikus, ir Rajanas jaučia jo įsiūtį. Senasis vyras virte verda, todėl konsulas stengiasi kalbėti greitai, tikėdamasis situaciją išspręsti diplomatiškai, kol šis išdidus Bostono bankininkas nespėjo ko nors leptelėti ir dar padidinti įtampos.

Jaudindamasis, kad Endikotai jo diplomatinis įgūdžius palaikys nevyriškais, Rajanas kreipiasi į turkų vadą:

– Ar norite pamatyti mūsų dokumentus, leitenante? Turiu juos kišenėje.

– Dokumentai? Pasai? Kodėl ne? Parodykite, – atsako pareigūnas, o kiekvieną jo ištartą žodį lydi grėsmingos pauzės. Išgirdę vado pareiškimą, turkų kariai sukikena, tai išmuša Rajaną iš vėžių. Todėl jis nusprendžia dokumentų nerodyti ir paskatina Silasą dar minutėlę netraukti paso.

– Kuo jūs vardu, pone? – paklausia jis leitenanto.

– Hasanas Sabris, – atsako turkas ir vos pastebimai linkteli. – Jūsų paslaugoms.

Ant arklių sėdintys tvarkdariai vėl nusijuokia, ir Rajanas vos nepaklausia, ką juokingo jie mato. Konsulas netiki, kad turkai ryžtųsi nuskriausti šešis amerikiečius ir aštuonis nešikus sirus, bet gali konfiskuoti maistą ir medicinos priemones. Be to, vilksinėje keliauja dvi moterys, ir jei šie vyrai yra išdavikai ar nusikaltėliai, Elžbietos ir Alisijos garbei gresia pavojus.

Sabris nulipa nuo žirgo, ir artimiausias tvarkdarys perima gyvulio vadžias. Turkas prieina prie vežimo ir kreipiasi su grėsmingomis pauzėmis:

– Taigi, Rajanai Donaldai Martinai, parodykite leidimą.

– Gerai, – atsako Rajanas, – štai jis, – ir paduoda leitenantui dokumentus, aiškindamas, jog grupė turi įgaliojimus vežti maisto prikrautus vežimus į Deir ez Zorą. Pareigūnas į leidimą nė nesivargina pažvelgti – pagriebęš dokumentą, suplėšo jį į skiautes ir meta jas aukštyn. Lengvame dykumos vėjelyje skiautės kurį laiką pasisuka ore, kol galiausiai nukrenta prie aklių kanopų ir priekinio vežimo rato.

Alepe Nevart vaikšto tarp turgaus prekystalių – kai kurie stovi tušti, o ant kitų puikuoja tik kelios pustuštės pūti pradėjusių apelsinų bei dvokiančios mėsos dėžės. Ji mėgina save įtikinti, kad nereikia pykti, bet viduje kunkuliuoja. O kaip ne pykti? Hatun ir vėl išėjo iš stovyklos nepranešusi. Šį kartą mergaitės ieškoti jai niekas nepadės. Dabar visi išvykę į dykumą. Anksčiau, kai Hatun neklausydavo ir išeidavo, nieko nenutikdavo; vaikas grįždavo vakare, iki virėjai pateikiant vakarienę. Mergaitė niekuomet nesakydavo, kur eina, nes toks pokalbis reikalautų daugiau žodžių, nei ji nusiteikusi ištarti.

Nevart prisimena, kada vaiką matė paskutinį kartą. Jos susitiko gerokai prieš pietus, tada užkando sūrio ir vaisių. Nevart negalėjo atsistebėti amerikiečių dosnumu – šie žmonės niekada nieko nenori mainais. Anksčiau ji nevertindavo tokio puikaus maisto. Bet dabar laikai pasikeitė. Pavalgiusi Hatun sėdėjo palmės pavėsyje su lentele ant kelių ir piešė. Tada Nevart ją eilinį kartą įspėjo, kad nevalia likti be suaugusiojo priežiūros. Niekada. Vaikas linktelėjo, atrodė, kad supranta. Bet Nevart žino, jog mergaitė visada linkteli ir vaidina supratusią. O tada išnyksta kaip vėjelis – vieną akimirką dar čia, o kitą jau kitur. Prieš išeidama į gatvę Nevart apžiūrėjo patalpas – miegamuosius ir

biurus, bet akivaizdu, kad Hatun ir vėl nusprendė išsmukti į paslaptinę išvyką po Alepo skersgatvius ir alėjas.

Išeidama iš stovyklos Nevart pastebėjo po medžiu ant žemės gulinčią lentelę su kreidute. Kaip negyvenamos salos kran-
te, pamanė ji.

Dabar moteris kaip pakvaišusi laksto po Alepą, akimis ieško Hatun ir keikiasi. Jai netinka būti motina. Ji nežino, visai nesuvokia, ką reikia daryti. Ji nenusipelnė šio vaiko – mergaitei reikia geresnės mamos.

– Tas laiškas atrodė labai oficialus, – kreipiasi į Rajaną turkų leitenantas.

Jis eina miltų maišų vežimo link ir nurodo nešikui nultipti žemėn. Darbininkas neryžtingai pažvelgia į konsulą, nežinodamas, kaip pasielgti. Du kariai už Sabrio nugaros nusitraukia nuo pečių automatus – jei keliauninkai priešinsis, turkai nedvejos iššauti.

– Nereikia taip elgtis, – įsiterpia Rajanas, – jūs tikrai...

– Jūs tikrai žinote, kad mes turėsime vežimus konfiskuoti. Plėšikai užgrobė kariuomenei reikmenis gabenusį traukinį. Pavogė tokius produktus, kokius dabar gabenate jūs. Sutapimas? Menkai tikėtina. Pats gerbiamas Farhatas Sahinas man liepė ieškoti pavogtų prekių.

– Jūs puikiai žinote, kad iš Imperijos armijos mes nieko negėme, – Rajanas vos susivaldo nepakėlęs balso. – Visas šis maistas nupirktas už amerikiečių pinigus. Jie taip stengėsi sumažinti kančias.... – Konsulas nutyla, suvokęs, kad jau rengėsi ištarti politiškai nepriimtinius žodžius.

– Tęskite, – paragina Sabris. – Kieno kančias nori sumažinti amerikiečiai?

Už jų išsirikiuoja iš vežimų išlipę vežikai. Į šviesiai rudą smėlį lipa Forbsas, Petigriu ir Alisija Vels. Tą akimirką Rajanas supranta, ką leitenantas iš tiesų nori pasakyti: derėtis nėra prasmės, karininkas tik vykdo tiesioginius nurodymus, gautus

iš Farhato Sahino, Alepo administratoriaus, kuris suteikė „leidimą“ gabenti maistą. Viskas buvo suvaidinta; turkai niekada neleis armėnams teikti pagalbos. Šie vyrai pavogs maistą, tvarsčius ir vaistus. Jei pasiseks, kariai ir tvarkdariai jiems paliks vežimą ir kelis arklius, kuriais amerikiečiai sugrįš į Alepą. Lieka tikėtis geriausio, kad tik keliautojai ištrūktų sveiki. Todėl būtina sutikti su turkų reikalavimais. Staiga Rajaną apima pyktis, perveria nusivylimas Sahinu, ir jo akys sudrėksta. Konsulas dar kartą pažvelgia į tolumoje boluojančią dykumos karščiu alsuojančią stovyklą. Iš tolo neatrodo baisu. Bet diplomatas žino – tai tik iliuzija.

Tada ant peties jis pajunta Elžbietos Endikot ranką: pirštai odą liečia toje pačioje vietoje, kaip ir prieš kelias minutes, kai vilkstinė susidūrė su atjojančiais turkais. Dabar ji remiasi į Rajaną, nes bando išlipti iš vežimo. Bet Elžbieta nenori bristi į smėlį, ji prabyla: „Alachas yra visai žinis.“ Merginos akys dega, bet balsas romus.

Leitenantas pasisuka į Elžbietą.

– Moteris irgi šiek tiek kalba turkiškai, – pastebi jis. – Ir drįsta piktžodžiauti apie Alachą?

– Pasakykite, kad jos ketinimai geri! – sušunka tėvas ir liepia dukrai grįžti į vežimą.

Bet ji nekreipia dėmesio į Silasą, o Rajanui papurto galvą. Visi nuščiūva. Tvarkdariai, kariai ir kelionės draugai įdėmiai stebi moterį, nežinodami, kuo viskas baigsis.

– Alachas sako, kad esi dosnus, kai atiduodi viską, be ko gali gyventi.

– Ką tu, maža amerikiete, žinai apie Koraną? – paklausia turkų leitenantas.

– Alepo ligoninėje yra gydytojas musulmonas, – atsako ji, pagarbiai šypsodamasi leitenantui ir galvodama, kad visas iki šiol nugyventas gyvenimas buvo tik repeticija. *Aš bijau, ima melstis ji, todėl suteik man drąsos. Neleisk mano balsui*

sudrebėti. – Gydytojas tiki, – tęsia Elžbieta, – kad ateis diena, kai teisingasis Dievas nubaus vaikus žudžiusius piktavalius.

Vienas už leitenanto stovintis tvarkdarys, apkūnus vaikas apvaliu berniukiškų bruožų nepraradusiu veidu, sušunka:

– Ar gydytojas tau nesakė, ką teisingasis Dievas mano apie bedievių žudymą?!

Leitenantas žvilgsniu nutildo tvarkdarį ir kreipiasi į Elžbietą:

– Sakai, kad tas gydytojas yra musulmonas?

– Taip.

– Spėju, kad jis padeda armėnų vaikams.

– Jis padeda visiems, patekusiems į ligoninę: krikščionims ir musulmonams, suaugusiems ir vaikams. Kaip ir jūs, gydytojas stengiasi kuo geriau atlikti savo darbą.

Pareigūnas pažvelgia į vežimus bei smėlyje nervingai stovinčius amerikiečius su nešikais.

Rajanas pamano, kad po iškalbingo Elžbietos kreipimosi kažką pridurti reikia ir jam.

– Mes tik norime parodyti gailestingumą tiems Osmanų imperijos piliečiams, – įsiterpia jis, pirštu rodydamas į tolumoje boluojančią stovyklą. – Esame iš neutralios šalies ir tikimės palengvinti civilių kančias. Prašau, leiskite mums tęsti kelionę.

Leitenantas neįskaitomu žvilgsniu ilgą laiką stebi Rajaną, ir šis jau ima baimintis, kad *ego* – troškimas Elžbietai Endikot ir jos tėvui nepasirodyti silpnam – neigiamai paveiks turko sprendimą. Galiausiai leitenantas nepastebimai linkteli ir taria:

– Paimsime keturis vežimus – pusę jūsų krovinio. Mano kariai irgi yra Osmanų imperijos piliečiai. Likusią siuntą galite vežti armėnams.

Tada leitenantas kariams liepia atkabinti keturis paskutinius vežimus. Rajanui ėmus prieštarauti, Silasas Endikotas patapšnoja konsului per nugarą ir papurto galvą.

– Viskas gerai, – taria jis Rajanui. – Manau, kad padarėme viską, ką galime.

Vyrukas nusivalo antakius ir atsidūsta.

Elžbieta turkams pasako dar kažką, bet Rajanas nesupranta ir grįžta į vežimą. Klausiamai į ją pažvelgęs, konsulas pamato merginą silpnu balsu murmančią kažkokius žodžius.

– *Salam aleikum*, – sumurma Elžbieta dar kartą. – Telydi jus ramybė.

Rajanas plika akimi mato jos virpulį.

Amerikos stovykloje Hatun ramiai miega Nevart pašonėje, ir ši savęs klausinėja, ar vaikas nesusapnuoja. Mergaitės kvėpavimas lėtas, tylus ir gilus. Nakties ore jaučiama drėgmė, pro tankų nuo uodų saugantį tinklelį Nevart mato žvaigždes.

Mergaitė ir vėl nepasakojo, kur buvo popietę. Šį kartą ji grįžo apie pusę keturių, Nevart tik įžengus pro stovyklos vartus. Išvydusi Nevart sutrikimą ir paniką, Hatun atrodė labiau smalsaujanti nei atgailaujanti, bet ir vėl nepratarė nė žodžio. Nevart troško ją supurtyti, gerai aprėkti. Mintyse jau repetavo konfliktą: *Kalbėk su manim! Prašau, kalbėk su manim!* Bet jai pavyko susilaikyti. Nevart žino, su kuo tas vaikas susidūrė, dar blogiau – ji žino, ką tas vaikas matė. Mergaitę reikėtų nubauti, bet Nevart nesugalvoja, ką daryti, nuo ko pradėti. Ir kaip galima bauti vaiką, kuris patyrė tokius baisumus? Nevart negalėjo. Nenorėjo.

Ji bijo, kad kitos moterys – tikros motinos – žinotų, kaip pasielgti ir kaip patekti į šios keistos mergaitės pasaulį, todėl dabar, kamuojama nesėkmės ir menkavertiškumo jausmo, Nevart negali užmigti. Ji guodžiasi, kad rytoj bus geriau. Rytoj mergaitės nepaleis iš akių. Vokai sunkėja, bet širdies neapleidžia aštri nuojauta, jog netrukus ji mergaitę ir vėl praras. Hatun yra kaip lankstus gyvūnelis. Ji ištirps ore kaip rasa nuo palmės lapų. Vieną dieną ji negrįš. Tiesiog taip bus.

Staiga Nevart pajunta mažus mergaitės piršteliu ant skruostų, valančius ištryškusias ašaras. Hatun akys irgi praviros; tamsoje Nevart mato jos žvilgsnį. Moteris prisitraukia Hatun prie savęs ir pabučiuoja į kaktą. Paklausia mergaitės, kodėl

ši nemiega, bet Hatun tik susisuka našlės glėbyje ir neištaria nė žodžio.

Elžbieta įdėmiai žvelgia į berniuką, gulintį ant ilgos paklodės atraižos, ir švelniai jodu tepa galias žaizdas pėdose. Tvarkdariai nesako, kodėl dešimties ar vienuolikos metų vaiką taip nubaudė – plakė per pėdas. Jo žaizdos Elžbietai primena pačios sužalojimą, nors merginos viršutinėje pėdos dalyje žioji tik vienas įpjovimas.

Elžbietai dirbant, greta stovi tvarkdarys – maždaug jos amžiaus vaikinys, prie automato prisitvirtinęs durklą, aštriai trenkiantis prakaitu. Atrodo, kad kiekvienam amerikiečiui paskirta po tvarkdarį, žiaurų jaunuolį, neleidžiantį užduoti armėnams pasekmes galinčių sukelti klausimų, fotografuoti, sužinoti likimus. Amerikiečiai įleidžiami tik į šią nedidelę Deir ez Zoro zoną, kurią Turkijos armijos karininkas pavadino kalėjimu. Jis nurodė, kad šie pabėgėliai – moterys ir vaikai – yra nusikaltėliai, todėl maistą ir priežiūrą turi gauti paskutiniai. Karininkas pats nesupranta, kad kalba nelogiškai – juk būtent šiems armėnams išdalintas atvežtas maistas, šie armėnai gaus gydymą. Amerikiečiai puikiai žino, kad karininkas meluoja.

Ji klaupiasi prie mirusiųjų ir mirštančiųjų dykumos smėlyje, į daugelį jau kėsinasi grifai. Kūnai išrikiuoti tarp gelsva žole apaugusios kalvelės šiaurėje ir seklaus į Eufratą įtekančio upe-liūkščio pietuose. Ši scena Elžbietai primena vaizdą, kurį išvydo pirmąją dieną Alepe, nors palyginimas prastas, vargiai galima lyginti kanoją su didžiuliu keleiviniu laivu, kuriuo ji perplaukė Atlantą. Ir kanoja, ir keleivinis laivas plaukia vandeniui, bet dėl dydžių skirtumo reikia prisiminti biologiją: jie priklauso ne tai pačiai „rūšiai“, neturi tų pačių „genų“. Net neaišku, ar juos galima priskirti tai pačiai šeimai.

Mirčių tiek, kad vakar mergina buvo netekusi žado, o visada pasitempęs tėvas liko sėdėti vežime, rankomis susiėmęs galvą ir pakirstas nevilties, Elžbieta niekada jo tokio nėra mačiusi.

Tėvo balsas drebėjo: „Čia nėra krosnių. Mums sakė, kad čia bus lauko virtuvės ir plytinės krosnys. Mes privežėme miltų. Kaip, dėl Dievo meilės, kėsime duoną?“

Elžbieta prisimena akimirką, kai pasisuko į tėvą. Jis nesiliovė kalbėjęs: „Taip, krosnys! Sakė, kad mums padės kepti duoną. Sakė, kad bus virtuvių. Primityvių, žinoma. Bet virtuvių!“

Ne, smėlyje nėra nei lauko virtuvių, nei krosnių. Nėra kepėjų. Nėra trobelių ar namelių. Čia tik varganos palapinės, suręstos iš žabų ir šakų, vos pridengtos skudurais, turinčiais apsaugoti nuo plieskiančios saulės. Čia yra griovių, kuriuose gūžiasi vaikai – sergantys, įkritusiomis akimis jie kapanojasi purve ir savo išmatose, bando išvengti negailestingos saulės spindulių. Visur driekiasi absurdiškos tik prerijoms tinkamos tvoros. Čia dešimtys tūkstančių moterų ir vaikų, susisukusių nuo saulės ir kenčiančių troškulį, alkį, nepakeliamą skausmą.

Vakar, vos amerikiečiams atvykus, išsituštino arklys, ir prie krūvelės prišliaužė du berniukai, kurie ėmė pirštais krapštyti išmatas, ieškodami nesuvirškinto maisto. Visur skraidė musės. Netardama nė žodžio Elžbieta ant vaiko žaizdų užtepa dar jodo. Jis nė nereaguoja, kažin ar sąmoningas.

Prie merginos prieina vandens kibirais nešini Alisija Vels ir Viljamas Forbsas, juos tuščiomis rankomis seka tvarkdariai. Abu amerikiečiai sustoja prie negyvėlių eilės.

Alisija tyliai sukužda žodžius iš Ezekielio knygos 37 skyriaus, pasakojimo apie kaulus dykumoje:

– *Viešpaties ranka palietė mane. Jis išvedė mane VIEŠPATIES dvasioje ir pastatė vidury slėnio, kuris buvo pilnas kaulų.*

Elžbieta pažvelgia į misionerę, o ši, atlaikiusi žvilgsnį, tęsia:
– *Jis visur vedžiojo mane tarp jų, – slėnyje jų buvo labai daug. Jie buvo baisiai sudžiūvę.*

– Būtent taip, – įsiterpia Viljamas Forbsas ir papurto galvą.

– *...aš įkvėpsiu į jus dvasią, ir jūs atgysite,* – taria misionierė ir žiūrėdama tiesiai į Elžbietą priduria: – Kai kuriems labiau nei Koraną patinka cituoti Bibliją.